

داعش در آینه ساختار ساختارهای وهابیت

کامیار صداقت ثمرحسینی*

چکیده

مقاله داعش در آینه ساختار ساختارهای وهابیت، با استفاده از رویکرد ساختارگرایی و بهره‌گیری از مفهوم ساختار ساختارها، به تبیین کنش و اندیشه داعش در بستر ساختار ساختارهای وهابیت می‌پردازد؛ بدین منظور از طریق تحلیل بسامدی تألیفات و اشخاص مورد وثوق داعش در هفته‌نامه النبأ (شماره‌های ۲۲۶-۱)، نسبت داعش با وهابیت و دیگر سازمان‌های سلفی - وهابی مشابه، مورد توجه قرار می‌گیرد. تحلیل داعش در بخش ساختارهای کلان عقیده وهابیت، ضمن آنکه انحطاط عقیده مذکور را نشان می‌دهد، متضمن توجه به این موضوع راهبردی است که در مبارزه با داعش و امثال آن، باید ساختار ساختارهای وهابیت به چالش کشیده شوند که در غیر این صورت، جهان همچنان شاهد تداوم جریان‌های افراطی و تکفیری در اشکال متنوعی خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: داعش، النبأ (هفته‌نامه)، وهابیت، ساختار ساختارها، ساختارگرایی.

چارچوب نظری

مقاله حاضر با رویکرد ساختارگرایی، از طریق تحلیل بسامدی اسامی اشخاص و کتاب‌های سلفی - وهابی مورد وثوق در هفته‌نامه النبأ، عقیده و عمل داعش را در ساختار ساختارهای^۱ وهابیت تبیین می‌کند. علت انتخاب هفته‌نامه النبأ به آن دلیل می‌باشد که نشریه مذکور از ۳ محرم ۱۴۳۷ق، تا زمان نگارش مقاله حاضر، به‌عنوان ارگان رسمی سازمان تروریستی - تکفیری داعش فعالیت کرده است.^۲ محدوده بررسی شمارگان ۱ تا ۲۲۶ در فاصله زمانی محرم ۱۴۳۷ تا رجب ۱۴۴۱ق، است.

اهمیت مسئله از آن جا می‌باشد که جنایات داعش مستند به آرا و فتاوی وهابیان نجدی، نظیر محمد بن عبدالوهاب، عبدالله ابابطین، حمد بن عتیق و دیگران است که سال‌ها توسط عربستان سعودی تبلیغ شده‌اند؛ لذا ترسیم جایگاه سازمان تروریستی داعش در ساختار ساختارهای وهابیت، خطرات بالقوه و بالفعل سیاست نشر عقاید وهابیت را در جهان اسلام آشکار می‌کند.

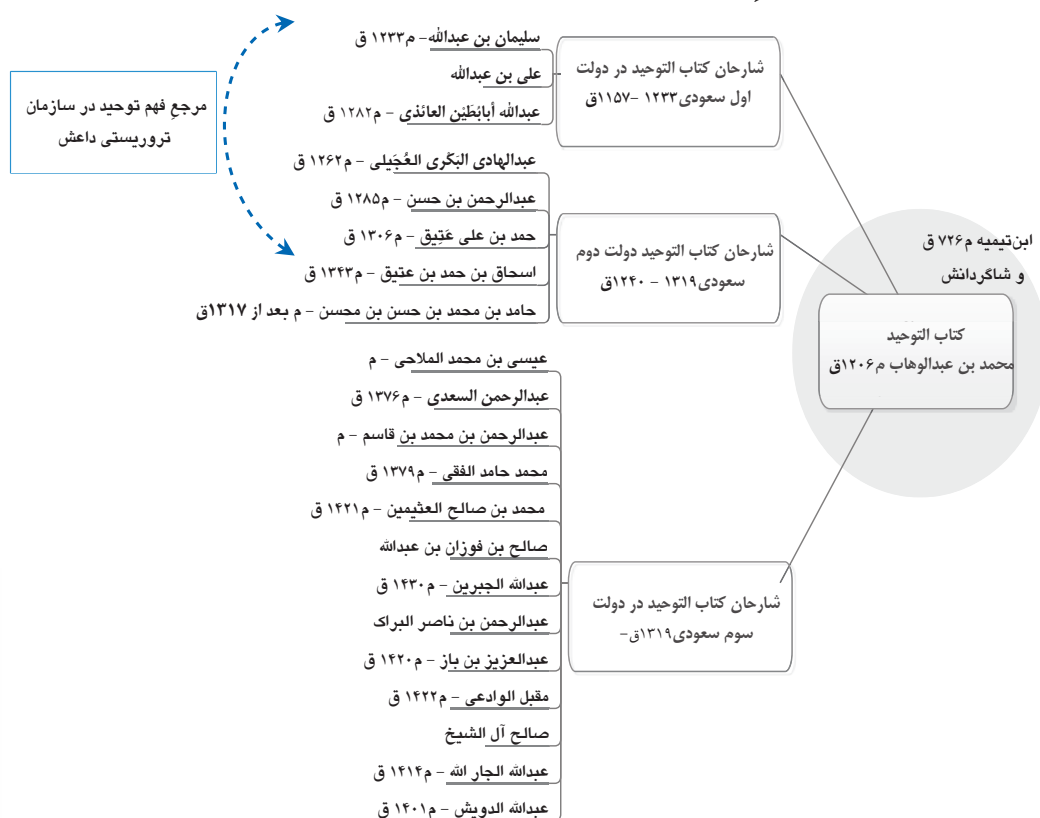
ابتدا لازم است مفهوم اصطلاح «ساختار ساختارها» بیان شود. اصطلاح مذکور برگرفته از زبان‌شناسی است و بیان‌گر تأثیرات متقابل هر ساختار در ساختارهای بزرگ‌تر از خود در منظومه‌ای از نظام‌های متجانس است، برای مثال، در شعر، هر واژه به اعتبار صامت‌ها و مصوت‌ها و آرایش واج‌هایش یک ساختار است که در خدمت ساختار بزرگ‌تری به نام بیت است. بیت نیز در خدمت ساختار بزرگ‌تری چون قصیده است و قصیده نیز جزئی از ساختار کلیت آثار شاعر است که سبک شخصی او را به وجود می‌آورد. سبک هر شاعر در ساختار بزرگ‌تری که سبک دوره اوست، قرار می‌گیرد و به همین شکل، سبک‌های مختلف در ادوار گوناگون، اجزای ساخت بزرگ‌تری هستند.^۳ با استفاده از این نگرش می‌توان در وهابیت پژوهی، از مطالعه ساختارهای کوچک (مثلاً یک فتوا یا یک رساله و کتاب)، وارد ساختارهای بزرگ‌تر آن شد و آن‌گاه از ساختار کلان وهابیت به همه ساختارها نظر افکند؛ برای مثال، رساله کوچک «العقیده الصحیحة و ما

1. structure of structures

۲. النبأ، ع ۱، ص ۲.

۳. شفیع کدکنی، محمد رضا، رستاخیز کلمات، درس گفتارهایی درباره نظریه ادبی صورتگران روس، ص ۲۵۶-۲۵۵.

یضادها و نواقض الاسلام»^۱ از عبدالعزیز بن باز، ساختاری است که در ساختار مجموعه آثار بن باز جای دارد. آثار بن باز خود در ذیل ساختار عقیده حاکم بر دولت سوم سعودی است. ساختار دوره سیاسی مذکور نیز در ذیل ساختارهای بزرگتری از تاریخ وهابیت است که از طریق شجره‌های آموزشی دولت‌های اول و دوم سعودی شکل گرفته‌اند و مجموع این ساختارها با هزاران نویسنده، قاضی، مفتی، مبلغ و... در امتداد ساختار سلفیه ابن تیمیه و شاگردان اوست که نمایی از آن در تصویر شماره ۱ مشهود است.

تصویر ۱. منابع مرجع عقیده داعش در ساختار ساختارهای وهابیت (شارحان کتاب التوحید)

عبدالعزیز بن باز در انتهای رساله مذکور، در بحثی با عنوان نواقض الاسلام، با اشاره به اصول ده‌گانه محمد بن عبدالوهاب از جمله قاعده «من لم یکفر الکافر فهو کافر»، تصریح دارد: آنکه مشرکان را تکفیر نکند، یا در کفرشان شک کند و یا مذهب‌شان را صحیح بداند، کافر است.^۲ اصول ده‌گانه مذکور در تمام شاخه‌های متخاصم وهابیت رسمی و غیررسمی از هیئت کبار شیوخ سعودی تا سازمان‌های تروریستی هیئت تحریر

۱. بن باز، عبدالعزیز، العقيدة الصحيحة و ما یضادها و نواقض الاسلام، ص ۲۵-۳؛ همان، ص ۲۹-۲۵.

۲. همان، ص ۲۶.

شام^۱ یا داعش^۲ و مانند آن مورد استناد است و نشان می‌دهد که نحله‌های گوناگون وهابیت از عناصر فرهنگی و اعتقادی مشترکی تغذیه می‌شوند که وجه غالب ساختار ساختارهای وهابیت را شکل داده‌اند. قاعده «من لم یکفر الکافر فهو کافر» که در شماره‌های مورد بررسی هفته‌نامه النبأ، بالغ بر ۱۹ بار تکرار شده است، با تعمیم مصداق تکفیر به مردم‌سالاری،^۳ مبدل به یکی از خون‌ریزترین فتوای وهابیان در جوامع اسلامی نظیر عراق و افغانستان شد.^۴ داعش هرگونه مردم‌سالاری را ناقض اسلام و دلیلی برای قتل همه مشارکت‌کنندگان آن تلقی کرد؛^۵ نمونه‌ی بارز آن، تکفیر پیروان جنبش فلسطینی حماس به دلایلی از جمله پذیرش مردم‌سالاری است.^۶ این در حالی است که درباره مفهوم مردم‌سالاری اختلاف نظر بسیاری وجود دارد^۷ و لزوماً به منزله تعارض با شریعت اسلام نیست.

ساختار ساختارهای وهابیت

از طریق شناسایی ساختار ساختارهای وهابیت، خطوط کلی گفتمان وهابیت در عقاید جریان‌های متعارض وهابی، اعم از درباری تا تکفیری - جهادی، نمایان می‌شوند که در خصوص داعش، عمدتاً متمرکز در وهابیت نخستین (معادل دولت‌های اول و دوم سعودی) است. (← تصویر شماره ۲).

۱. فتاوی شماره ۶۱ با عنوان «هل مقولة "من لم یکفر الکافر فهو کافر" صحيحة؟» به نشانی وب‌گاه رسمی المكتب العلمي - هیئۃ الشام الإسلامية؛

islamicsham.org/fatawa/1904

۲. النبأ، انفوگرافیک النبأ أهم نواقض الاسلام التي وقعت فيها حركة حماس، ع ۱۱۳، ص ۱۲.

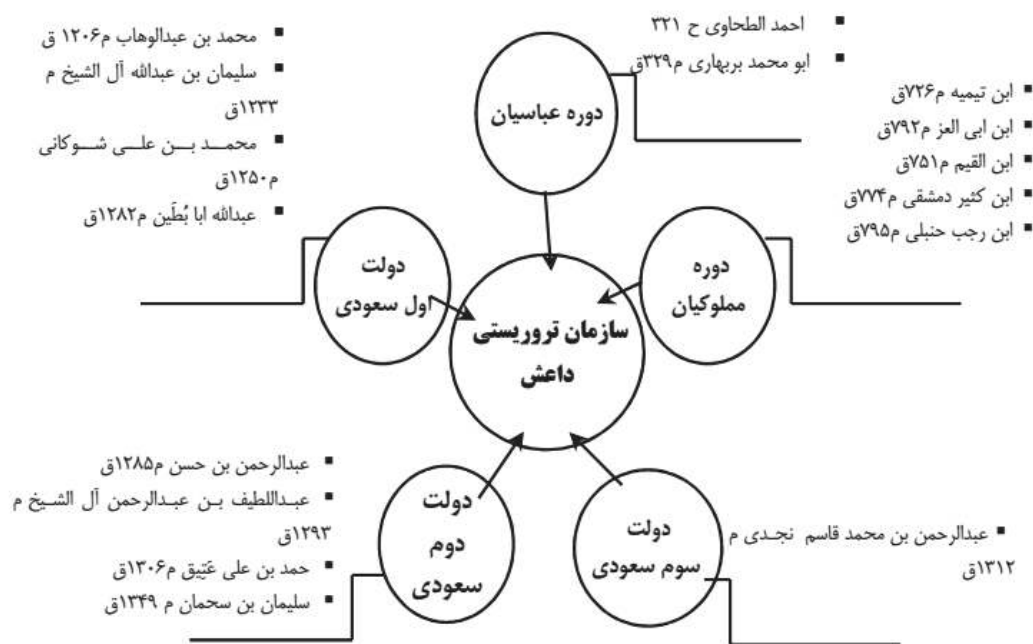
۳. الانباری، ابوعلی، شرک الطاعة، الدولة الاسلامية في العراق والشام، ص ۱۴۵؛ مجله النبأ، شرک الديموقراطية موالاة الطواغيت الحاکمین بغیر ما انزل الله، ع ۱۱۵، ص ۸.

۴. النبأ، الانتخابات الشریکة، ع ۱۵۰، ص ۸؛ النبأ، بین العیوات النافسة و صنادیق الاقتراع، ع ۱۵۳، ص ۶ و ۱.

۵. النبأ، انفوگرافیک النبأ، نواقض الاسلام، ع ۲۹، ص ۱۶.

۶. همان.

۷. عنایت، حمید، اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، ص ۲۲۱.

تصویر ۲. ساختار ساختار وهابیت بر اساس بسامد منابع مورد وثوق در هفته‌نامه النبأ

بنابر بیانیه رسمی کمیته نمایندگان ابوبکر البغدادی (مورخ ۲۱ شعبان ۱۴۳۸ق)، هدف از برپایی خلافت، تأسیس دولتی به تأسی از محمد بن عبدالوهاب و به شیوه دولت اول سعودی بود.^۱ پیروان داعش خود را شبیه‌ترین افراد به محمد بن عبدالوهاب و شاگردانش می‌دانستند^۲ و از وهابیت نخستین دفاع می‌کردند.^۳ یکی از گزارش‌های هفته‌نامه النبأ، اذعان دارد که اولین اقدام جماعت‌های وهابی پس از فروپاشی رژیم بعث عراق، انتشار هزاران جلد کتاب از رساله‌های شیوخ وهابی نجد و توزیع و آموزش آنها بود؛^۴ بر اساس تصویر شماره ۲، از خیل انبوه مستندات موجود، به نمونه‌هایی از حیات ساختار ساختارهای وهابیت در شئون مختلف خلافت خودخوانده داعش اشاره می‌شود که عبارت‌اند از:

۱. کاربرد وسیع الفاظ رده، شرک، مشرک، اهل ذمه، جزیه و... در هفته‌نامه النبأ،^۵ با فتاوی ابن تیمیه (فتاوی ماردین) و حمد بن علی بن محمد عتیق (م ۱۳۰۶ق)، در تکفیر

۱. النبأ، لیهلک من هلک عن بیّنة و یحیی من حی عن بیّنة تعمیم هام من اللجنة المفوضة من امیر المؤمنین، ع ۸۲، ص ۱۵.

۲. النبأ، انّ اولی الناس بابراهم للذین اتبعوه، ع ۸۶، ص ۳.

۳. النبأ، ردّ الالهام بالغلو و الخارجیة عن ائمة الدعوة النجدیة، ع ۱۷۲، ص ۱۰.

۴. النبأ، قصة شهید، ع ۸۳، ص ۸.

۵. النبأ، من ثمرات الجهاد، ع ۱۳۹، ص ۹.

اهالی احساء همراه است.^۱ این امر نشان از بازتولید فتاوی تکفیری مذکور، در مناطق تحت اشغال داعش داشت.

۲. در شمارگان مورد بررسی هفته نامه النبأ، بالغ بر ۱۳۶ بار مستقیماً به عقاید ابن تیمیه استناد شده است؛ مانند باز نشر نامه ای از ابن تیمیه برای سربازان دولت اسلام.^۲ سه مورد استناد به آراء و فتاوی حمد بن عتیق نیز موجود است. داعش در زمان اشغال موصل، کتاب حمد بن عتیق را به عنوان هفتمین کتاب در ضمن سلسله رسائل توحید خالص از تألیفات شیوخ دعوت نجدی منتشر کرد^۳ که نشان از محبوبیت آرای تکفیری او در میان سرکردگان داعش دارد.

۳. بنابر گزارش داعش، شمارگان انتشار کتاب الانتصار لحزب الله الموحدين و الرد علی المجادل عن المشركين از عبدالله ابابطين (م ۱۲۸ق)، یک صد هزار جلد بوده است.^۴ جالب توجه است که ابابطين در عصر دولت اول سعودی، در جنگ های تکفیری شرکت داشت.^۵ در هفته نامه النبأ، یک مورد به ابابطين در دفاع از وهابیان نجدی استناد شده است.^۶

۴. تألیفات محمد بن عبدالوهاب مورد اقبال همه وهابیان، چه شیوخ دربار سعودی^۷ و چه سرکردگان داعش است. در فاصله سال های ۱۴۳۷ - ۱۴۳۶ق، کتاب های او نظیر کشف الشبهات، مسائل الجاهلیة، مفید المستفید فی تارک التوحید و الأصول الثلاثة، در مکتبه الهمه در موصل منتشر شدند.^۸ کتاب التوحید از محمد بن عبدالوهاب به درک مفهوم جهاد از دید سازمان تروریستی داعش کمک شایانی می کند.^۹ از گزارش های

۱. همان، ص ۱۳.

۲. النبأ، رسالة من شيخ الاسلام الى جنود دولة الاسلام، ع ۲۲، ص ۸.

۳. عتیق، حمد بن علی، سبیل النجاة و الفکاک من موالاة المرتدین و الاثراک، ص ۳.

۴. النبأ، صدر حديثاً عن مکتبة الهمه، ع ۹، ص ۱۱. مشخصات کتاب مذکور چنین است: أبابطين، عبدالله، الانتصار لحزب الموحدين و الرد علی المجادل عن المشركين.

۵. صداقت ثمرحسینی، کامیار، فرهنگ الفبایی اشخاص و تألیفات سلفی - وهابی، ص ۶۹.

۶. النبأ، ردّ الاتهام بالغلو والخارجية عن أئمة الدعوة النجدية، ع ۱۷۲، ص ۱۰.

۷. فوزان، صالح بن فوزان، مجموع فتاوی فضیلة الشيخ صالح بن فوزان، ص ۶۷.

۸. صداقت ثمرحسینی، کامیار، فرهنگ الفبایی اشخاص و تألیفات سلفی - وهابی، ص ۱۵۷-۱۵۵.

۹. (النبأ، أبو یاسر الأنصاری أثر المهاجرين علی نفسه... فسابقهم الی رحمة الله، ع ۸۳، ص ۸)؛ «که با استناد به محمد بن عبدالوهاب بر توحید پیش از جهاد تأکید دارد»؛ (النبأ، إنفورغرافیک النبأ: خمس امر الله بهنّ، ع ۱۴۰، ص ۱۲).

هفته‌نامه النبأ بر می‌آید که کتاب‌های مذکور در دوره‌های کوتاه مدت تروریست‌های داعش، در مساجد شهرهای اشغال شده توسط آنان تدریس می‌شدند.^۱

۵. از دیگر چهره‌های مورد اقبال داعش، سلیمان بن عبدالله (م ۱۲۳۳ق)، است که در عصر دولت اول سعودی، در ضمن جنگ‌های تکفیری کشته شد.^۲ شرح کتاب التوحید او بلافاصله با اشغال موصل، توسط گروه تروریستی داعش منتشر شد.^۳ در شماره‌های مورد بررسی هفته‌نامه النبأ، بالغ بر ۱۲ مورد به کتاب تیسیر العزیز الحمید در شرح کتاب التوحید استناد شده است که از منابع مرجع عقیده وهابیت است.^۴

۶. اطلاع‌نگاشت‌های النبأ،^۵ مملو از استناد به ابن تیمیه و عبدالرحمن بن حسن هستند.^۶ محتوای اطلاع‌نگاشت‌های اعتقادی عموماً منتخبی از مهم‌ترین مفاهیمی است که به طرز مؤثری به مخاطب القاء می‌شوند؛ علاوه بر آنها، از عبدالرحمن بن حسن (۵ مورد)، و از نواده‌اش محمد بن عبداللطیف (۲ مورد)، استناد مستقیم دیگر موجود است.

۷. از ابو محمد البربهاری بالغ بر ۷ مورد نام برده شده است که از میان آنها، استفاده از نظرات تکفیری او در حکم شیعه است.^۷ بربهاری از شیوخ سلفی تکفیری نخستین محسوب می‌شود.^۸

۸. از احمد بن محمد الطحاوی صاحب کتاب العقيدة الطحاوية بالغ بر ۴ مورد یاد شده است. کتاب العقيدة الطحاوية با شرح ابن ابی العز (۷۹۲ق)، از معروف‌ترین منابع وهابیان در آموزش عقیده وهابیت است.^۹

۱. النبأ، مساجد الرحمن تمتلئ بالمسلمين بعد الدورات الشرعية، ع ۲۶، ص ۱۳.

۲. صداقت ثمرحسینی، کامیار، فرهنگ الفبایی اشخاص و تألیفات سلفی - وهابی، ص ۵۸.

۳. نک: ابن عبدالوهاب، سلیمان بن عبدالله، الدلائل في حكم موالاة أهل الإشراك و يليه أوثق عري الإيمان، الدولة الإسلامية خلافة على منهاج النبوة.

۴. فوزان، صالح بن فوزان، مجموع فتاوى فضيلة الشيخ صالح بن فوزان الفوزان، ص ۶۷.

5. Infographics.

۶. النبأ، انفوغرافيك النبأ، ع ۱۷۱، ص ۱۲.

۷. النبأ، أقوال أهل العلم في حكم الروافض المرتدين، ع ۲۶، ص ۱۲.

۸. فقیهی، علی اصغر، وهابیان، ص ۲۷-۲۱.

۹. فوزان، صالح بن فوزان، مجموع فتاوى فضيلة الشيخ صالح بن فوزان الفوزان، ص ۶۵.

۹. از محمد علی شوکانی بالغ بر ۲۷ مورد یاد شده است؛ مانند تکفیر شیعه^۱ یا عدم پذیرش عذر به جهل در وقوع شرک.^۲

۱۰. بالغ بر ۱۲۷ بار لقب شیخ الاسلام در هفته نامه النبأ ذکر شده است که ۱ مورد آن به ابوبکر خلیفه نخستین در صدر اسلام،^۳ ۴ مورد به محمد بن عبدالوهاب و ۱۲۲ مورد به ابن تیمیه اختصاص دارد. صرف نظر از شخصیت اول، ۱۲۶ مورد دیگر بیانگر تأثیرگذاری ابن تیمیه و شیوخ نجدی دوره نخستین بر عقاید سازمان تروریستی داعش است، همچنین عبارت «مُجَدِّد اسلام» در شمارگان مورد بررسی هفته نامه النبأ برای اشخاص زیر به کار رفته است:

محمد بن عبدالوهاب (۱۰ مورد)؛^۴

عبدالله بن یاسین (۱ مورد)؛^۵

ابوبکر البغدادی (۱ مورد)؛^۶

ابومصعب الرزرقاوی (۲ مورد)؛^۷

ابن تیمیه، ابن قیم و عبدالرحمن بن حسن (هر کدام ۱ مورد)؛^۸

در مقابل، از بیشتر شیوخ وهابی دولت سوم سعودی (به استثنای افرادی چون ابن-قاسم نجدی یا سلیمان بن سحمان که آنان نیز بیشتر به دوره دوم سعودی تعلق دارند)، به عنوان شیوخی منحرف یاد می شوند؛ چراکه تعالیم نجدیان نخستین را در حد سخن نگاه داشته، ولی به آن عمل نمی کنند.^۹

۱۱. داعش با اعلام خلافتش، به انتشار سیاست نامه شرعی با عنوان «توعية الرعية بالسياسة الشرعية» مبادرت کرد که مستند به ساختار ساختارهای وهابیت از ابن تیمیه تا

۱. النبأ، أقوال اهل العلم في حكم الروافض المرتدين، ع ۲۶، ص ۱۲.

۲. النبأ، سلسلة علمية في بيان مسائل منهجية، ع ۱۰۰، ص ۹.

۳. النبأ، دين الإسلام وجماعة المسلمين، ع ۳۹، ص ۱۱.

۴. النبأ، سلسلة علمية في بيان مسائل منهجية، ع ۱۰۱، ص ۱۲.

۵. النبأ، عبدالله بن ياسين مجدد الشريعة في بلاد الصحراء، ع ۵۶، ص ۱۵.

۶. النبأ، كلمة صوتية للمتحدث الرسمي للدولة الإسلامية الشيخ المهاجر أبي حمزة القرشي، ع ۲۰۶، ص ۳.

۷. النبأ، وكفى بربك هادياً و نصيراً كلمة صوتية لمولانا أمير المؤمنين الشيخ أبي بكر الحسيني القرشي البغدادي، ع ۹۹، ص ۹؛ النبأ، إبطال العملية الشريكية، ع ۱۵۳، ص ۳.

۸. النبأ، أعظم الناس إيماناً قوم يأتون من بعدكم يجدون صحفاً يؤمنون بها، ع ۲۷، ص ۱۳.

۹. النبأ، يا اهل الجزيرة حتى ترجعوا الى دينكم، ع ۱۶۶، ص ۳.

سلیمان بن سحمان است؛^۱ از این نظر داعش را می‌توان، بازتولید سلفیه در دوره میانی یا وهابیت در دوره دولت دوم سعودی دانست؛ از ابن سحمان دو مورد استناد در هفته‌نامه النبأ موجود است.^۲

۱۲. سخنرانی‌های سرکردگان داعش نیز معمولاً مستند به آراء و فتاوی ابن تیمیه، ابن-کثیر، ابن قیم و امثال ایشان است؛^۳ برای مثال، کتاب شرک الطاعة که در اصل، سخنرانی‌های تروریست داعشی ابوعلی الانباری (با کنیه ابوصهیب العراقی) است، آکنده از استناد به ابن تیمیه، ابن کثیر و شیوخ نجدی نخستین است.^۴ اطلاعیه‌ای در هفته‌نامه النبأ نشان می‌دهد که مسابقه کتاب‌خوانی کتاب مذکور با ارزش ۶۰۰ درهم داعش، از سوی دیوان تعلیم دولت اسلامی برای معلمان موصلی برگزار شده است؛^۵ همچنین کتاب اغاثة اللفهان من مصائد الشیطان ابن قیم، هم‌چنان‌که در میان شیوخ دربار سعودی مانند صالح الفوزان از مهم‌ترین کتاب‌های اعتقادی محسوب می‌شود،^۶ بالغ بر هشت مورد، از جمله در تکفیر شیعه^۷ مورد استناد داعش است و نمونه‌های آثار مشابه با آن در هفته‌نامه النبأ موجود است.

هویت‌سازی در شبکه‌ای از پیوندهای مشترک

شناخت ساختارهای کلان وهابیت کمک شایان توجهی به فهم چرایی تأثیر و تأثرات

۱. «توعية الرعية بالسياسة الشرعية، مكتبة الهممة، ابن کثیر: ص ۶، ۱۰، ۴۱، ابن تیمیه: ۶، ۹، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۶، ۴۳؛ ابن حزم: ۱۱، ۱۵، ۴۲؛ محمد بن عبدالوهاب: ۱۳؛ ابن قیم: ۴۲؛ ابن مفلح: ۴۲؛ سلیمان بن سحمان: ۴۵؛ ابن اثیر: ۴۵؛ ابن قاسم: ۴۵؛ ابن عبدالبر: ۴۶».

۲. النبأ، أضواء على الهجوم المبارك الذي استهدف تجمع المحاكم الطاغوتية في دمشق، ع ۷۴، ص ۹؛ النبأ، سلسلة علمية في بيان مسائل منهجية، ع ۱۰۱، ص ۱۴.

۳. النبأ، كلمة صوتية لمولانا اميرالمومنين الشيخ ابي بكر الحسيني القرشي البغدادي، ع ۹۹، ص ۱۱ و ۸؛ النبأ، كلمة صوتية ولما رأى المؤمنون الاحزاب للشيخ المجاهد ابي الحسن المهاجر، ع ۸۵، ص ۱۲ و ۹-۸؛ النبأ، فبهدهم اقتده كلمة صوتية للمتحدث الرسمي للدولة الاسلامية الشيخ المجاهد ابي الحسن المهاجر، ع ۱۲۹، ص ۸.

۴. برای مثال، استناد به ابن تیمیه: ابوصهیب العراقی، در کتاب شرک الطاعة، ص ۲۴، ۲۵، ۲۷، ۳۹، ۶۵، ۶۶، ۸۵، ۹۶، ۱۰۵، ۱۰۸، ۱۱۱، ۱۱۸، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۶ و ۱۳۳. و یا ابن کثیر ببینید: همان، ص ۱۰، ۱۲، ۱۹، ۲۴، ۲۵، ۴۲، ۴۴، ۴۵، ۴۷، ۴۸، ۶۲، ۶۴، ۸۳، ۸۵، ۸۶، ۸۸، ۹۰، ۹۲، ۹۵، ۱۰۶، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۲۸، ۱۵۲. و محمد بن عبدالوهاب: ص ۵۴، ۷۷ و ۱۴۵.

۵. النبأ، المسابقة العلمية الشهرية لديوان التعليم يعلن ديوان التعليم عن المسابقة الأولى للمعلمين، ع ۵۳، ص ۱۵.

۶. فوزان، صالح بن فوزان، مجموع فتاوى فضيلة الشيخ صالح بن فوزان، ص ۶۶.

۷. النبأ، اقوال اهل العلم فى حكم الروافض المرتدين، ع ۲۶، ص ۱۲.

گسترده میان سازمان‌های تروریستی سلفی - وهابی معاصر می‌کند. این موضوع از آن جهت اهمیت دارد که در هر یک از مناطق جهان اسلام، پیوند وثیقی میان داعش با اعضای یک یا چند سازمان سلفی - وهابی موجود است، مانند بیعت عناصری از جماعت‌های ابوسیاف (تأسیس ۱۹۹۱م)، فیلیپین،^۱ جبهه آزادی‌بخش موروی فیلیپین^۲ (تأسیس ۱۹۸۹م)، بوکوحرام نیجریه^۳ (تأسیس ۲۰۰۲م)، الشباب سومالی^۴ (تأسیس ۲۰۰۶م)، طالبان افغانستان (تأسیس ۱۹۹۴م)، سازمان القاعده (تأسیس ۱۹۹۸م) و جماعت انصار دولت اندونزی به رهبری امان عبدالرحمن^۵ (تأسیس ۱۹۹۲) و...

پیوند داعش با سازمان القاعده پیچیده‌تر بود. ابومصعب الزرقاوی (۲۰۰۶م)، ابوحمزه المهاجر (۲۰۱۰م) و عمر البغدادی (۲۰۱۰م) که هسته اولیه رهبری داعش بودند، خود از مؤسسان شاخه القاعده در عراق بودند. دوره ظهور زرقاوی (با جماعت التوحید و الجهاد)، در عراق تا هلاکت عمر البغدادی، دوره گذار جریان‌های افراطی از القاعده به داعش بود. از هلاکت عمر البغدادی تا اعلام خلافت ابوبکر البغدادی (۲۰۱۴م)، داعش سیاست عدم اصطکاک با القاعده را دنبال می‌کرد؛ اما با اعلام خلافت داعش، این دو سازمان در مقابل هم قرار گرفتند^۶ که نمونه بارزی از آن در حمایت القاعده از جبهه النصره به رهبری ابومحمد جولانی در برابر داعش و انشعابات

۱. النبأ، اجتماع امراء كتائب المجاهدين في جزر الفلبين .. و اعلان البيعة لخليفة المسلمين، ع ۱۲، ص ۳؛ النبأ، كتيبة جند التوحيد في الفلبين تباع امير المؤمنين، ع ۲۳، ص ۳.
۲. «از دید داعش، جبهه موروی ترکیبی غیر متجانس از افکار و مذاهب و شخصیت‌های گوناگون با اهدافی مختلف است که در نزاع داخلی با هم هستند؛ برخی از ایشان با داعش بیعت کردند»؛ (النبأ، حوار مع امير جنود الخلافة في شرق آسيا، ع ۸۴، ص ۹)؛ «همچنین گزارش‌هایی مختلف از درگیری خونین میان داعش و جبهه موروی در النبأ گزارش شده است»؛ (النبأ، مقتل جندياً صليبياً في ماراوي وتدمير ۶ قوارب وهلاك ۱۹ مرتداً من "جبهة تحرير موروي" جنوب البلاد، ع ۹۴، ص ۱۰).
۳. «جماعت مذکور ابتدا در مرکز آموزشی ابن تیمیه در شهر میروغوری نیجریه فعالیت خود را آغاز کرد و تدریجاً با عنوان «جماعة اهل السنة للدعوة والجهاد»، فعالیت نظامی خود را گسترش داد و با داعش بیعت کرد. بوکوحرام شعار جماعت مذکور است که در زبان هوسایی به این معنا می‌باشد که "پیروی از نظام تربیتی غرب حرام است»؛ (النبأ، والی غرب إفريقيا الشيخ ابومصعب البرناوي، ع ۴۱، ص ۸)؛ (مؤید جبار، حسن؛ عبدالامیر، حسین، الحركات الاسلامية المسلحة المباحية لتنظيم "الدولة الاسلامية" بوکوحرام إنموجاً، ع ۲۰، ص ۱۵۹-۱۴۱).
۴. النبأ، أول بيعة من مجاهدي الصومال لأمير المؤمنين، ع ۲، ص ۷.
۵. النبأ، الحكومة الإندونيسية المرتدة تحاكم (أمان عبد الرحمن) وهجوم على كنيسة في جاوا، ع ۱۱۹، ص ۱۱؛ النبأ، أمان عبد الرحمن يسجد بعد تلقيه حكم الإعدام، ع ۱۳۷، ص ۱۱.
۶. النبأ، تحولات الجهاد العالمي بعد إعلان الخلافة، ع ۶، ص ۱۰.

حاصل از آن بود؛^۱ لذا، در حالی که زمانی مطالعه کتاب‌های ایمن الظواهری مانند الحصاد المر، الإخوان المسلمین فی ستین عاماً توصیه می‌شد،^۲ پس از اعلام خلافت، او به فردی مرتد^۳ و مأمور سرویس مخفی پاکستان تنزل کرد.^۴ ظواهری در النبأ بالغ بر ۶۸ بار، مورد حمله قرار گرفته است.

در کنار تمرکز داعش به جذب اعضای القاعده، بازتولید شخصیت‌های تاریخی به روایت داعش نظیر سلطان محمود غزنوی،^۵ (متوفی ۴۲۱ق) و یا ابوبکر اللمتونی^۶ (مقتول به سال ۴۸۰ق)، بیان‌گر نیاز به تاریخی مستقل از القاعده برای خود بود. در همین سیاق، هفته‌نامه النبأ، به تقدیس ابومصعب الزرقاوی و عمر البغدادی با القاب پرطمطراقی پرداخت. ابوبکر البغدادی، در یکی از پیام‌های صوتی خود، زرقاوی را «امیر الاستشهادین» و مجدد، مربی و معلم مجاهدان و آغازگر جهاد با صلیبی‌ها و مشرکان نامید.^۷ سابقه بیعت با زرقاوی، مانند یک فضیلت و عقاید تروریستی او در قالب یک مکتب عقیدتی مورد توجه قرار گرفت^۸ و سخنرانی‌هایش در شماره‌های مختلف النبأ بازنشر شدند.^۹

جدا از تلاش‌هایی که برای کیش شخصیتی سران داعش (زرقاوی، عمر و ابوبکر البغدادی) صورت می‌گرفت، به لحاظ نظریه‌پردازی، ابوعلی الانباری^{۱۰} با کتاب شرک

۱. النبأ، الظواهری يدعو اتباعه الى الانشقاق عن الجولاني و الغادر يرد باعتقالات لإخوانه المرتدين، ع ۱۰۸، ص ۱۱.
۲. (الانباری، ابوعلى، شرک الطاعة، الدولة الاسلامية فى العراق والشام، ص ۵۵)؛ «در آن کتاب استناد به آرای صالح الفوزان از مفتیان سعودی شده است که از دید خلافت داعش، منحرف است»؛ (الانباری، ابوعلى، شرک الطاعة، ص ۱۴۹)؛ (النبأ، طواغیت.. ومرتدون.. ولو تعلقوا بأستار الکعبة، ع ۱۶، ص ۱۳)؛ (النبأ، أعظم الناس إيماناً، ع ۲۷، ص ۱۳)؛ (النبأ، علماء السوء... ملعونون مغضوب عليهم، ع ۴۵، ص ۱۳).
۳. النبأ، ع ۲۱۶، ص ۱۰.
۴. النبأ، حوارات الشيخ حافظ سعيد خان والى خراسان إذا تجلت حقيقة الخلافة لأهل خراسان فإنهم سينضمون إليها بشكل أكبر، ع ۱۶، ص ۹.
۵. النبأ، السلطان محمود الغزنوى محطم الأوثان و ناصر السنة، ع ۵۰، ص ۱۴.
۶. النبأ، ابوبکر اللمتونی أمير نشر الاسلام فى بلاد السودان، ع ۵۷، ص ۱۴.
۷. النبأ، صحيفة اسبوعية النبأ و كفى بربك هادياً و نصيراً كلمة صوتية لمولانا امير المؤمنين الشيخ ابى بكر الحسينى القرشى البغدادي، ع ۹۹، ص ۹.
۸. النبأ، قصة شهيد، ع ۵۴، ص ۱۳؛ النبأ، قصة شهيد، ع ۱۳۴، ص ۹.
۹. النبأ، مقتطفات، ع ۲۰۷، ص ۱۰؛ النبأ، مقتطفات، ع ۲۱۷، ص ۱۰.
۱۰. با نام‌های عبدالرحمن القادولى و ابوصهيب العراقي نیز معرفی شده است.

الطاعة^۱ و ابو حمزه المهاجر با کتاب مسائل من فقه الجهاد بیش از سایرین تأثیرگذار بودند. المهاجر تدوین نظریه‌های خود را از دوران اقامتش در افغانستان آغاز کرد. زرقاوی درباره او می‌نویسد:

پس از آزادی از زندان، بار دیگر به افغانستان بازگشتم. در آنجا با شیخ ابوعبدالله المهاجر دیدار کردم. میان ما بحثی درباره حکم عملیات شهادت طلبانه درگرفت. شیخ به آن معتقد بود و از آن دفاع می‌کرد. تحقیق ارزشمندی از او در این مسئله خواندم و به نوارهای سخنان او درباره موضوع مذکور گوش فرا دادم. خداوند دلم را بر سخنانش گشود و نه فقط معتقد به جواز عملیات شهادت طلبانه، بلکه معتقد به استحباب آن شدم. سوگند به خداوند که این از برکات علم و دیدار با اهل علم است.

سپس برای شیخ در معسکر هرات دوره آموزش شرعی کوتاه‌مدتی (به مدت ده روز) تدارک دیدم. از خلال جلسات آن دوره، حکم این‌گونه عملیات‌ها برای برادران تبیین شد و تأثیر عمیقی بر آنان گذاشت.^۲

کتاب المهاجر با عنوان مسائل من فقه الجهاد، مبنای عمل خلافت داعش بود. او در آن کتاب به توجیه شرعی احکام ترور،^۳ مثله کردن،^۴ تخریب و سوزاندن خانه‌ها، املاک و اراضی کشاورزی،^۵ گردن زدن،^۶ احکام اسیران،^۷ احکام استعانت از کفار، مرتدان و طوایف ضالّه^۸ پرداخته و استفاده از هر روشی را نظیر کاربرد وسایل کشتار جمعی، سلاح‌های هسته‌ای و شیمیایی برای نابودی دشمنان خویش ولو به قیمت قتل بی‌گناهان جایز دانست.^۹ المهاجر در دیگر کتابش با عنوان النبی القائد مبحث فی سرایا النبی و غزواته کوشید تا تاریخ غزوات و سرایای صدر اسلام را بر پایه عقاید تکفیری خود بازنویسی کند. روش او در آثارش، انتخاب اقوال مختلف از مذاهب اربعه، برای عرضه

۱. «الانباری همانند المهاجر عضو القاعده بود که در زمره مؤسسان داعش قرار گرفت»؛ (النبا، قصة شهید، ع ۴۱، ص ۱۲).

۲. مهاجر، ابوعبدالله، فقه الجهاد عشرون مسألة من اهم ما يحتاجه المجاهد، ص ۶.

۳. همان، ص ۶۵.

۴. همان، ص ۲۵۱.

۵. همان، ص ۲۲۱.

۶. همان، ص ۲۶۹.

۷. همان، ص ۴۲۳.

۸. همان، ص ۳۱۱.

۹. همان، ص ۱۸۴-۱۸۳.

مدعای خود در قالبِ فقه مقارن و مورد اجماع اهل سنت بود؛ نظیر همان شیوه‌ای که ناصر القفاری در تبیین حکم شیعه امامیه انجام داد. قفاری با گزینش اقوالی چند، مدّعی است امامیه از دید اقلیت علمای اهل سنت، فرقه‌ای مبتدع^۱ و از دید اکثریت ایشان کافر است!^۲ از اینجا می‌توان لایه‌های پنهان و نامرئی حاکم بر شبکه‌ی درهم‌تنیده-ی سازمان‌های تروریستی سلفی - وهابی و وهابیت رسمی را رمزگشایی کرد. تأثیرات فرهنگی تدریجاً راه خود را به درون آگاهی‌های مردم باز می‌کنند و طرز تفکر، احساس و عمل آنها را تغییر می‌دهند؛^۳ در خصوص جریان‌های افراطی و تکفیری معاصر، معمولاً این‌گونه تأثیرگذاری بر پایه «ساختار ساختارهای فرهنگی وهابیت» رخ می‌دهند و به گفتمان مسلطی می‌انجامند که نسل اندر نسل، تداوم می‌یابد. ابن تیمیه یکی از ستون‌های ابر ساختار مذکور است که هم در آثار ناصر القفاری و هم در کتاب فقه الجهاد عشرون،^۴ حضوری کاملاً ملموس دارد. المهاجر با استفاده از اقوال ابن تیمیه این بحث را مطرح می‌کند که شخص مرتد (برخلاف کافر اصلی)، در هر حال باید کشته شود؛ حال چه اهل قتال باشد یا نباشد.^۵ وقتی این کلام با استعمال میانگین بالغ بر یکصد و پنجاه بار کاربرد اصطلاح مُرتد بر پیروان شیعه امامیه و اهل سنت غیر وهابی در هفته‌نامه النبأ تطبیق داده می‌شود، خشونت بی‌حد و حصر این نگرش مانند کشتار وحشیانه دانشجویان غیر مسلح پایگاه اسپایگر موصل،^۶ بیش از پیش معلوم می‌شود.

نتیجه

مشاهده داعش از منظر ساختار ساختارهای وهابیت علاوه بر آنکه بافت اعتقادی مشترک میان جریان‌های سلفی - وهابی معاصر را نشان می‌دهد، بیان‌گر تأثیر و تأثرات موجود میان جماعت‌ها و سازمان‌های سلفی - وهابی است و بخشی از دلایل پیوندها و

۱. قفاری، ناصر، اصول مذهب الشيعة الامامية الاثني عشرية، ج ۲، ص ۱۲۴۹.

۲. همان، ج ۲، ص ۱۲۵۰.

۳. ریتزر، جرج، مبانی نظریه جامعه‌شناختی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن، ص ۱۹۶.

۴. مهاجر، ابو عبد الله، مسائل من فقه الجهاد، ص ۲۲، ۴۳، ۵۲، ۶۲، ۶۳، ۱۹، ۶۴، ۷۳، ۷۹، ۸۵، ۹۳، ۹۴، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۵، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۳۳، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۶۹، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۹۳، ۲۰۱، ۲۰۵، ۲۰۹، ۲۵۳، ۲۵۶، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۳۱۰.

۵. همان، ص ۱۳۸.

۶. النبأ، قل فانتظروا إني معكم من المنتظرين، ع ۱۲۵، ص ۳.

گسست‌های آنان را با یک‌دیگر تبیین می‌کند.

از طریق همین بافت مشترک می‌توان وجه غالب وهابیت را شناخت؛ یعنی جزء مرکزی عقایدی را که آنان را در ساختار خانواده‌ای بزرگ از جریان‌های متعارض سلفی - وهابی گرد هم جمع می‌کند و مایه تشخیص هویت‌شان می‌شود. وجه غالب در شجره شارحان کتاب التوحید محمد بن عبدالوهاب متجلی می‌شود و بر تمامی اجزای آن ساختار حاکم می‌شود. در این حالت، نقد سازمان تروریستی داعش به مثابه نقد کتاب التوحید محمد بن عبدالوهاب و نقد کتاب التوحید به مثابه نقد سازمان تروریستی داعش می‌شود.

آنچه در مطالعه هفته‌نامه النبأ قابل توجه است، هم‌نشینی معنادار عقیده نسل شیوخ نجدی در دوره دولت اول و دوم سعودی با انتشار اخبار کشتار مسلمانان و چاپ تصاویر دل‌خراشی از صحنه‌های قتل یا اجساد مثله شده آنان در هفته‌نامه النبأ است که چهره واقعی بنیان‌گذاران عقیده وهابیت و دولت اول سعودی را برملا می‌کند. در این حالت، اگر از جزء به ساختار ساختارهای وهابیت نظر افکنده شود، انحطاط اندیشه وهابیت قابل رؤیت است که ناتوان از اقناع مسلمانان غیروهابی، تنها راه‌حل را در تکفیر و قتل ایشان یافته است.

تحلیل عقیده و عملکرد داعش در چارچوب ساختار ساختارهای وهابیت، نه تنها نسبت آن را با وهابیت مشخص می‌کند، بلکه هشدار می‌دهد که به جهان اسلام که در پس عقیده وهابیت، سازمان‌های تروریستی مخوفی چون داعش، با میراث متراکمی از تاریخ و اندیشه‌های تکفیری پنهان شده‌اند که سال‌ها در پوشش تبلیغات رسانه‌ای و آموزشی دولت عربستان سعودی به بخش وسیعی از جهان اسلام صادر شده است.

تأکید مکرر داعش مبنی بر لزوم بازگشت به مبادی وهابیت و اصرار بر برقراری دولتی مشابه با دولت اول سعودی، ضرورت تعمیق مبارزه با جریان‌های تکفیری را بیشتر می‌کند. اعتراض و محکومیت سازمان تروریستی داعش، نباید تنها منحصر به محکومیت جنایات داعش شود؛ بلکه باید به محکومیت سرچشمه‌های آن، یعنی وجه غالب وهابیت که در شجره‌های آموزشی شیوخ نجدی عینیت می‌یابد، منجر شود؛ در غیر این صورت، ساختار کلان وهابیت بی‌وقفه به بازتولید جریان‌های تروریستی مشابه با وهابیت مبادرت خواهد کرد.

منابع

۱. ابابطين، عبدالله، الانتصار لحزب الموحدين و الرد على المجادل عن المشركين، موصل: مكتبة الهممة، ۱۴۳۷ق.
۲. الانباري، ابوعلی، شرك الطاعة، الدولة الاسلامية في العراق والشام، موصل: المكتب الاعلامي لولاية نينوى، ۲۰۱۲م.
۳. بن باز، عبدالعزيز، العقيدة الصحيحة و ما يضادها و نواقض الاسلام، رياض: وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد، بی تا.
۴. ريتزر، جرج، مباني نظريه جامعه شناختی معاصر و ریشه های کلاسیک آن، ترجمه: شهناز مسمی پرست، تهران: نشر ثالث، چاپ اول، ۱۳۸۹ش.
۵. شفیعی کدکنی، محمدرضا، رستاخیز کلمات، درس گفتارهایی درباره نظریه ادبی صورت گران روس، تهران: انتشارات سخن، چاپ سوم، ۱۳۹۱ش.
۶. صداقت ثمرحسینی، کامیار، فرهنگ الفبایی اشخاص و تالیفات سلفی - وهابی، قم: موسسه دارالاعلام لمدرسه اهل البيت (علیهم السلام)، چاپ اول، ۱۳۹۹ش.
۷. عتیق، حمد بن علی، سبیل النجاة و الفكاک من موالاة المرتدين و الاثراک، الدولة الاسلامية خلافة علی منهاج النبوه، موصل: مكتبة الهممة، ۱۴۳۷ق.
۸. عنایت، حمید، اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، ترجمه: بهاء الدین خرماشاهی، تهران: شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ سوم، ۱۳۷۲ش.
۹. فقیهی، علی اصغر، وهابیان بررسی و تحقیق گونه ای درباره عقاید و تاریخ فرقه وهابی، تهران: انتشارات صبا، چاپ سوم، ۱۳۶۶ش.
۱۰. فوزان، صالح بن فوزان، مجموعة فتاوی فضيلة الشيخ صالح بن فوزان الفوزان، محقق: عبدالکريم صالح المقرن، حمود بن عبدالله المطر، رياض: دار ابن خزيمة، ۱۴۲۴ق.
۱۱. فهد، ناصر حمد، الادلة الجلية في كفر من ناصر الحملة الصليبية على الخلافة الاسلامية، موصل: الدولة الاسلامية مكتبة الهممة، ۱۴۳۵ق.
۱۲. قفاری، ناصر، اصول مذهب الشيعة الامامية الاثنى عشرية، قاهره: دار الحرمين للطباعة، ۱۴۱۵ق.
۱۳. مهاجر، ابو عبدالله، فقه عشرون مسألة من اهم ما يحتاجه المجاهد، موصل: المكتبة الهممة، ۱۴۳۶ق.
۱۴. مؤيد جبار، حسن؛ باسم عبدالامير، حسين، «الحركات الاسلامية المسلحة المبيعة لتنظيم الدولة الاسلامية» بوكوحرام إنموجاً، مجلة أهل البيت (علیهم السلام)، ۲۰۱۶م.

مجلات:

۱. النبأ، صحيفة أسبوعية تصدر عن ديوان الإعلام المركزي، الاعداد:

۲، ۶، ۹، ۱۶، ۲۲، ۲۳، ۲۶، ۲۷، ۲۹، ۳۹، ۴۱، ۴۵، ۵۰، ۵۳، ۵۴، ۵۶، ۵۷، ۶۹، ۷۳، ۷۴،
۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۹۴، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۱۰، ۱۱۳، ۱۱۵، ۱۱۹، ۱۲۵، ۱۲۹، ۱۳۴،
۱۳۷، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۵، ۱۵۰، ۱۵۳، ۱۶۶، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۱۶، ۲۱۷.

وب گاهها:

islamicsham.org/fatawa/1904.